

Світайло С. В.

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто особливості диригентсько-хорової підготовки учителів музики в системі вищої професійної освіти. Вони полягають у тому, що підготовка учителів музики передбачає формування у майбутнього фахівця таких нероздільних складових його діяльності, як педагогічна і музична. Професійне володіння відповідним музичним інструментом для вчителя музики є тією найсуттєвішою фаховою компетенцією, яка вирізняє його серед інших учителів-предметників. Для учителя музики, який здобуває диригентсько-хорову підготовку, таким інструментом є хоровий колектив (вокальний ансамбль). Наголошено, зокрема, на принципово важливій ролі формування у них здатності здійснювати інтерпретацію хорового твору, охарактеризовано музично-теоретичний, вокально-хоровий та виконавський види аналізу, розкрито основні прийоми інтерпретації хорового твору на прикладі хору Б. Лятошинського "Весна". У процесі інтерпретації увиразнюється не лише художній потенціал виконуваного твору, а й розкриваються виконавські можливості хорового колективу, набувають вираження і втілення естетичні принципи виконавця, його індивідуальні виконавські особливості.

Ключові слова: диригентсько-хорової підготовки учителів музики, музично-теоретичний, вокально-хоровий, виконавський аналіз хорового твору.

Система вищої професійної освіти в сучасній Україні зазнає суттєвих змін, спрямованих на удосконалення підготовки сучасних фахівців, здатних результативно діяти в найрізноманітніших виробничих і суспільних ситуаціях, самостійно приймати рішення, оволодівати новою інформацією, усвідомлювати наслідки своїх дій і діяльності, відповідати за них.

Проблеми підготовки майбутніх учителів в сучасних умовах досліджено такими вченими, як Л. Арчажнікова, В. Бобрицька, Н. Гузій, А. Козир, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін. Зокрема, питання диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музики розглянуто у працях таких авторів, як: А. Болгарський, О. Лєсник, Лінь Хай, Л. Люлюк, Г. Сагайдак, Т. Смирнова, Н. Тарарак, І. Шинтяпіна тощо. Практично кожен із дослідників цієї проблематики наголошує на необхідності удосконалювати навчальний процес, поєднуючи в ньому традиційні й інноваційні технології [3, с. 36].

Специфіка фахової підготовки учителів музики полягає в необхідності формувати дві її нероздільні складові – педагогічні і музичні [2, с. 117]. Основним видом його музично-педагогічної діяльності є музично-виконавська, поза якою, як свого часу зазначав Г. Ципін [4, с. 248], його не називали б учителем музики. Тобто, професійне володіння відповідним музичним інструментом для вчителя музики є тією найсуттєвішою фаховою компетенцією, яка вирізняє його серед інших учителів-предметників. Для учителя музики, який здобуває диригентсько-хорову підготовку, таким

інструментом є хорівий колектив (вокальний ансамбль).

Мета статті – розкрити основні прийоми інтерпретації хорового твору як складової у роботі вчителя музики над вихованням школярів засобами вокально-хорового співу.

Хорове виконавство фахівці (теоретики і практики) справедливо вважають найскладнішим у музичному виконавстві, адже диригент втілює свій творчий задум не безпосередньо на музичному інструменті чи голосом, а за допомогою колективу інших музикантів-виконавців. Власне, цим зумовлені й особливості формування фахової компетентності майбутніх учителів музики у процесі диригентсько-хорової підготовки, які здійснюють естетичне виховання і музичний розвиток школярів засобами вокально-хорового співу. У ній органічно поєднуються власне педагогічні і диригентсько-хорові, виконавські компетентності. Однією з таких виконавських складових є здатність здійснювати художню інтерпретацію виконуваного хорового твору. Її формування невіддільне від процесу становлення світогляду вчителя музики, його загальної культури, набуття професійних знань, уміння навичок, а також виховання емоційно-вольових якостей.

Саме тому інтерпретація хорового твору є важливою складовою підготовчої роботи учителя музики до його розучування й виконання з хорівим колективом. У процесі інтерпретації увиразнюється не лише художній потенціал виконуваного твору, а й розкриваються виконавські можливості хорового колективу. У ній набувають вираження і втілення естетичні принципи виконавця, його індивідуальні виконавські особливості. На цьому, власне, ґрунтується варіативність інтерпретаційних версій одного й того ж музичного твору.

У процесі інтерпретації здійснюється зокрема музично-теоретичний аналіз, який передбачає: розкриття життєвого і творчого шляху композитора в контексті історичного і музичного процесу певної епохи; характеристику хорового твору за його жанровими і стильовими ознаками; аналіз поетичного тексту, розкриття характеру образності, композиційної структури, фонетичних особливостей; порівняльний аналіз музики і поетичного тексту, визначення особливостей музичного втілення поетичних тем і образів. Важливо також визначити форму твору, композиційну структуру, місцеві та загальні кульмінації, охарактеризувати фактуру твору – поліфонічна (підголоскова, контрастна, імітаційна), гармонічна (акордово-гармонічна, гомофонно-гармонічна); охарактеризувати гармонічну мову твору, її особливості; проаналізувати гармонію з визначенням функції та назви кожного акорду, ладотональний план – модуляції, відхилення, використання ладів народної музики; визначити розмір твору – сталий, змінний, простий, складний; охарактеризувати метро-ритм, темп, динаміку твору, їх залежність від характеру, образу, настрою; роль інструментального супроводу.

Окремий вид хормейстерської роботи з інтерпретації хорового твору

становить його вокально-хоровий аналіз, у процесі якого необхідно: визначити тип, вид хору, його склад (однорідний, мішаний); охарактеризувати стрій – інтонування інтервалів та акордів у гармонічному та мелодичному строї; охарактеризувати особливості інтонування інтервалів та акордів у нетемперованому строї, діапазон хорових партій та хору загалом, теситурні умови; виявити засоби звуковедення (*legato*, *nonlegato*, *marcato*, *staccato*); охарактеризувати ансамбль (частковий, загальний, штучний, природний); визначити функції хорових партій у творі (виконання основного мелодичного матеріалу, підголосків), охарактеризувати дикцію, вокалізацію літературного тексту та особливості вимови (орфоепія); дихання (за фразами, ланцюгове); характер звука (“світлий”, “темний” тощо).

Результатом музично-теоретичного і вокально-хорового аналізу хорового твору є виконавський аналіз, який потребує: опрацювання хорової фактури (робота над штрихами, акцентами, ферматами, цезурами, паузами, визначення часткових та загальних динамічних кульмінацій, головної кульмінації твору та лінії розвитку кульмінаційних епізодів, мелодичних вершин, характеристика темпу та його змін/коливань у цілісній композиційній побудові твору); виявлення творчого задуму композитора і поета та своєрідності їх втілення; інтерпретації хорового твору з урахуванням особливостей мелодики, гармонії, темпоритму, динаміки; визначення виконавських прийомів і засобів – загальних виконавських (агогіка, динамічні відтінки, фразування тощо) та спеціальних виконавських (манери звуковидобування, тембру, артикуляції, дикції); визначення технічних прийомів роботи над втіленням художнього образу твору; визначення діапазону кожної хорової партії, співвідношення теситури голосів і твору загалом, ансамблю; виявлення технічних труднощів у кожній партії, у хорі загалом (інтонаційних, ритмічних, динамічних, теситурних, дикційних, вокальних) і вибір конкретних прийомів додання виявлених труднощів.

Розглянемо хор Б. Лятошинського “Весна”, (сл. О. Пушкіна). Поет створив поетичний малюнок весняного пробудження природи, сповнений особливого емоційного і смислового змісту. Після трагічних подій, пережитих героями (загибель на дуелі Ленського), у ньому звучить оптимістичний настрій як сподівання на оновлення і продовження повнокровного життя.

Цикл “Пори року” Б. Лятошинського розпочинається хором “Весна” у виконанні мішаного хору без супроводу. Це лірична хорова мініатюра, поетична замальовка ранньої весни сповнена світлого, піднесеного настрою. Поет сприймає весну як ранок року: Гонимы вешними лучами / С окрестных гор уже снега / Сбежались мутными ручьями / На потопленные луга. / Улыбкой ясною природа / Сквозь сон встречает утро года; / Синяя блещут небеса. / Еще прозрачные, леса / Как будто пухом зеленеют. / Пчела за данью полевой / Летит из кельи восковой. / Долины сохнут и пестреют; / Стада шумят, и соловей / Уж пел в безмолвии ночей.

Форма цього хору проста, тричастинна, репризна, вона відтворює динаміку поетичних образів, поетичного настрою пейзажного малюнка загалом. За характером сюжетної лінії перша і третя частини подібні між собою. У них показано природні зміни завдяки їх емоційному переживанню.

Перший-період містить вісім тактів, він модулюючий, тонально розімкнений. Модуляція здійснена у ре мінор (8 т.) – це світла тональність, вона найбільше відповідає настрою і характеру наступної, другої частини. Друга частина становить контраст до першої і третьої частин, має характер розробки, у якій відтворено внутрішній стан героя від переживання світу весняної природи, весняний настрій. У першому реченні відчутно мелодичний хід сопрано на фоні моделюючої гармонії альтів, тенорів і басів та наростання динаміки, завдяки чому й досягається кульмінаційне звучання. Частина завершується половинною каденцією – на домінанті фа мажору, що створює предикт, своєрідне гармонічне напруження, яке є підготовкою до третьої частини. Третя частина – реприза, вона містить у собі матеріал першого розділу майже без змін, нових тематичних елементів у ній немає. Це – неквадратний (9 тактів) замкнений період, він відрізняється від першої частини гармонічним і фактурним варіюванням.

Композитор вдало застосовує мішану фактуру для відтворення картини весняного пробудження природи. Перша і третя частини написані у поліфонічній фактурі, тому що вони подібні між собою за змістом і характером емоційного переживання. Тема весни чергується у сопрано і альтів у першій частині, тенорів і альтів – у третій частині. Поліфонічний виклад хорової фактури – це характерна ознака творчої манери Б. Лятошинського. Він застосовує хорову педаль (органний пункт) у партіях басів (1, 4-6, 22-27 тт.) і альтів (5, 6, 26, 27 тт.).

Середня частина (8-21 тт.) написана в гармонічній фактурі. Сопрано створюють секвенцію звучання на фоні партій тенорів, альтів і басів. Легкість і рухливість, м'якість і ліризм, яскравий верхній регістр за відсутності виразних низів – ці темброві особливості партій передають відповідний, урочисто піднесений емоційний стан. Друге речення середньої частини (15-21 тт.) має поліфонічний виклад. Композитор вдається до імітаційного виду поліфонії, щоб відтворити рух, нерозривність музичної лінії. На відміну від статичної картини у попередній і наступних фразах, хроматичний хід (18-20 тт.) в партії альтів передає розвиток, динаміку сюжету ("пчела за данью полевой летит из кельи восковой"). Завдяки руху голосів виникає перехрещення партій альтів і тенорів (18, 24 тт.). Б. Лятошинський вдається до цього прийому, щоб зберегти логіку голосоведення при рельєфному викладі тематичного матеріалу. Наприкінці хору застосовано гармонічну фактуру (28-30 тт.), це надає насиченості, завершеності, стійкості звучанню твору, до того ж, влучно підкреслює зміну гармоній.

Основна тональність хору "Весна" – фа мажор, вона сприяє органічному розкриттю загального настрою пейзажної картини.

Відтворюючи психологічний образ твору, композитор вдається до відхилень у споріднені тональності трьох ступенів: ре мінор (9, 10 тт. – другий ступінь спорідненості); ре-бемоль мажор, фа-бемоль мажор, ре мажор (11, 29; 12, 13, 14. – третій ступінь спорідненості).

Нетемперований хорвий стрій надає можливість чутливо сприйняти специфічний колорит кожної тональності, зокрема й таких енгармонічно рівних як фа-бемоль мажор і мі мажор (12 т.). Для Б. Лятошинського хор – це джерело різноманітних тембрів і тембрових поєднань. З конкретними тембрами пов'язані певні образні сфери. Музична тканина хору насичена оберненнями домінант септакорду, альтерованими септакордами, септакорд другого ступеня.

Великий мажорний септакорд, який надає музиці світлого, піднесеного звучання і є своєрідною ознакою стильової манери композитора, утворюється за допомогою прохідного звука (9, 11, 13 тт.). Щоб точніше відтворити свіжість весняних відчуттів, композитор застосовує модулюючі секвенції (друга частина, 9-15 тт.), завдяки яким хвилююче звучить кульмінація всього твору.

Гармонія хору Б. Лятошинського багата і різноманітна, у ній використовується гармонічний мажор у темі весни партіях сопрано (1, 2 тт.) і тенора (2, 22 тт.), гармонічний мінор у паралельній тональності – ре мінор (5, 6, 15, 16, 20 тт.).

Темп хору – *Allergetto* – не поспішаючи, з рухом уперед, він зумовлений характером, піднесеним весняним настроєм поезії. У творі є уповільнення (*ritenuto*) між другою і третьою частинами та наприкінці твору, у поєднанні зі зміною гармонії, яка увиразнює слова – “в безмолвии ночей”. Розмір хору – 4/4, він співзвучний ритмічній будові поетичного тексту, його настрою та інтонації, його змісту.

Динамічна амплітуда хору охоплює всі можливі для хору градації сили звука – від *piano* до *forte*. Характерні ознаки нюансування – наявність динамічних контрастів між частинами, реченнями. Динаміка хору зумовлена загальним сюжетним розвитком, вона відтворює внутрішній стан ліричного героя, весняний настрій. Найбільшої виразності набуває партія сопрано за тихого її звучання у другій частині. М'який, світлий тембр надає можливість виявити найтонші настроєві барви. Проникливого ліризму сповнена мелодія сопрано на фоні стриманого руху інших партій (9-14 тт.).

Кульмінація хору наростає у другій частині, яка і в поезії є психологічно, емоційно найвиразнішою. Кульмінаційне звучання хору досягається шляхом зміни гармонії і наростання динаміки у кожній наступній фразі (9-14 тт.). Завершення хору характерне для ліричної мініатюри – *piano* з відхиленням у тональність ре мажор.

Теситура хору зручна, музичний матеріал усіх партій викладено в середній теситурі, яка найбільше сприяє інтонуванню. Теситурне напруження в партіях сопрано, тенорів, басів пов'язане з кульмінацією твору, що зумовлено поетичним образом, музично-емоційною виразністю.

Темброво-теситурні умови змінюються у другому реченні другої частини (15-21 тт.), звучання хору набуває іншого характеру – ліричного.

Стрій становить основу хорового співу. З інтонаційного погляду, партитура складна. Часте змінювання тональностей вимагає від співаків швидкої орієнтації у новій гармонії і точного повернення у початкову тональність (фа мажор). Для партії басів важливо стежити за висотою витриманої ноти (органный пункт) у першій і третій частинах. Хормейстеру необхідно зважати на те, що від інтонаційної чистоти горизонталі залежить інтонація вертикалі. Від правильного інтонування акордів і ступенів ладу залежить точність строю. Секунда в акорді має бути чітко вираженою, інакше в хорі вона звучатиме фальшиво.

Звуковедення – *legato*. Мелодія кожної партії рухається плавно, лише в окремих місцях є стрибки на квінту (партія сопрано – 8-9, 12-13 тт., партія альтів – 15 т.), на кварту (партія басів 13-14, 18-19 тт, партія альтів 18 т.). Ці інтервали інтонуються стійко. Дихання за фразами, в окремих місцях – ланцюгове.

Хоровий твір Б. Лятошинського “Весна” досить складний для виконання, зокрема в інтонаційному відношенні, це потребує від педагога і співаків хору уважності і зосередженості.

Використана література:

1. *Гузій Н. В.* Основи педагогічного професіоналізму : навч. посіб. / Н. В. Гузій. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.
2. *Олексюк О. М.* Вступ до спеціальності: музичне мистецтво. Модуль 2 : навч. посіб. / О. М. Олексюк, Г. Г Кондратенко, О. Д. Ляшенко. – К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 132 с.
3. *Пляченко Т. М.* Професійна діяльність керівника музично-інструментального колективу : навч. посіб. Для студ. вищ. Навч. закладів / Т. М. Пляченко. – К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 112 с.
4. *Цыпин Г. М.* Понятийный компонент в структуре музыкального мышления. Формирование профессиональных понятий в ходе занятий музыкально-исполнительской деятельностью / Г. М. Цыпин // Психология музыкальной деятельности: теория и практика : учеб. пособие. – М. : Академия, 2003. – С. 246-251.

References:

1. *Huzii N. V.* Osnovy pedahohichnoho profesionalizmu : navch. Posib. / N. V. Huzii. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2004. – 156 s.
2. *Oleksiuk O. M.* Vstup do spetsialnosti: muzychne mystetstvo. Modul 2 : navch. Posib. / O. M. Oleksiuk, H. H. Kondratenko, O. D. Liashenko. – K. : Kyiv. Un-t im. B. Hrinchenka, 2011. – 132 s.
3. *Pliachenko T. M.* Profesiina diialnist kerivnyka muzychno-instrumentalnoho kolektyvu : navch. Posib. Dlia stud. Vyshch. Navch. Zakladiv / T. M. Pliachenko. – K. : Kyiv. Un-t im. B. Hrinchenka, 2013. – 112 s.
4. *Tsy-pin G. M.* Ponyatiynyy komponent v strukture muzykalnogo myshleniya. Formirovaniye professionalnykh ponyatiy v khode zanyatiy muzykalno-ispolnitelskoy deyatel'nostyu / G. M. Tsy-pin // Psikhologiya muzykalnoy deyatel'nosti: teoriya i praktika : ucheb. Posobie. – M. : Akademiya, 2003. – S. 246-251.

СВИТАЙЛО С. В. Особенности дирижерско-хоровой подготовки учителей музыки.

Рассмотрены особенности дирижерско-хоровой подготовки учителей музыки в системе высшего профессионального образования. Они заключаются в том, что подготовка учителей музыки предполагает формирование у будущего специалиста таких составляющих его деятельности, как педагогическая и музыкальная. Профессиональное владение соответствующим музыкальным инструментом для учителя музыки является той важнейшей профессиональной компетенцией, которая отличает его среди других учителей-предметников. Для учителя музыки, получившего дирижерско-хоровую подготовку, таким инструментом является хоровой коллектив (вокальный ансамбль). Отмечено, в частности, принципиально важную роль формирования у них способности интерпретировать хоровое произведение, охарактеризованы музыкально-теоретический, вокально-хоровой и исполнительский виды анализа, раскрыты основные приемы интерпретации хорового произведения на примере хора Б. Лятошинского "Весна". В процессе интерпретации раскрываются не только художественный потенциал исполняемого произведения, но и исполнительские возможности хорового коллектива, воплощаются эстетические принципы исполнителя, его индивидуальные исполнительские особенности.

Ключевые слова: дирижерско-хоровая подготовка учителей музыки, музыкально-теоретический, вокально-хоровой, исполнительский анализ.

SVITAYLO S. V. Peculiarities of conducting and choral training music teachers in the process.

Peculiarities of conducting and choral training music teachers in higher professional education. The yconcluded tha ttraining of teachers of music in volvesthe formation of a futures pecialistsuch in separable components of his activity, as a pedagogical and musical. Professional knowledge of the appropriate musical instrument for a music teacher is the most important professional competence, which distinguishes it from other subject teachers. For music teachers, which becomes conducting and choral training, this tool is a choir (vocal ensemble). It is noted, in particular, is fundamentally important role the formation of the irability to perform interpretations of choral works, the characteristic of the music-theoretical, vocal and choral and performing the types of analysis, basic techniques of interpretation of choral works choir Liatoshynsky "Spring". In the process of interpreting expressive not only of the artistic potential of the work performed, but also reveals the performance opportunities for choir, becoming the expression and embodiment of the esthetic principles of the artist, his individual performance characteristics.

Keywords: conducting and choral training music teachers, music theory, vocal and choral, performing ana lysis of choral works.

УДК 37.02:811.111

Семеняко І. М.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ В РЕФЕРУВАННІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Сучасні пріоритети зовнішньої політики України вимагають від майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах не лише високого професіоналізму, а й умінь для здійснення якісної аналітико-синтетичної обробки англomовної інформації суспільно-